

Π.3.2.5 Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης

Νεοελληνική Γλώσσα

Α΄ Λυκείου

Τίτλος:

«Ο τρόπος αναπαράστασης και πραγμάτωσης του κειμενικού είδους της αγγελίας σε σχέση με τις ιδιαιτερότητες των μέσων, τις πρακτικές επικοινωνίας αλλά και ευρύτερα κοινωνικοπολιτικά δεδομένα»

Συγγραφή: ΕΛΕΝΗ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ

Εφαρμογή: ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ ΑΡΑΠΗΣ

**ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ**

Θεσσαλονίκη 2015

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), – ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι. Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.5. Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101, Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

Α. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Ο τρόπος αναπαράστασης και πραγμάτωσης του κειμενικού είδους της αγγελίας σε σχέση με τις ιδιαιτερότητες των μέσων, τις πρακτικές επικοινωνίας αλλά και ευρύτερα κοινωνικοπολιτικά δεδομένα.

Εφαρμογή σεναρίου

Θεοδόσιος Αράπης

Δημιουργία σεναρίου

Ελένη Βλαχογιάννη

Διδακτικό αντικείμενο

Νεοελληνική Γλώσσα

Τάξη

Α΄ Λυκείου

Σχολική μονάδα

1^ο ΓΕ.Λ Αμπελοκήπων Θεσσαλονίκης

Χρονολογία

4 Μαρτίου – 22 Απριλίου 2015

Διδακτική/θεματική ενότητα

Περιγραφή

Διαθεματικό

Όχι

Χρονική διάρκεια

10 διδακτικές ώρες

Χώρος

I. Φυσικός χώρος:

Εντός σχολείου: εργαστήριο ηλεκτρονικών υπολογιστών (Η/Υ)

Προϋποθέσεις υλοποίησης για εκπαιδευτικό και μαθητή

Πρόκειται για ένα σχέδιο εργασίας (project) μεσαίας διάρκειας, απαιτητικό σε χρόνο και διαθεσιμότητα υποδομής (εργαστηρίου Η/Υ)¹. Για την εφαρμογή του είναι αναγκαία η εξοικείωση με τον τρόπο αυτό εργασίας τόσο του εκπαιδευτικού όσο και των μαθητών.

Εφαρμογή στην τάξη

Το συγκεκριμένο σενάριο εφαρμόστηκε στην τάξη

Το σενάριο στηρίζεται

Ελένη Βλαχογιάννη, Παραδειγματικό σενάριο στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας, 2012.

Το σενάριο αντλεί

--

B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ/ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι μαθητές εμπλέκονται σε διαδικασία μάθησης στην οποία υιοθετούνται πολλά στοιχεία της μεθόδου project. Καλούνται να επεξεργαστούν σε ομάδες ένα πρόβλημα και διερχόμενοι στάδια ανοιχτής διερεύνησης, ομαδικής διαπραγμάτευσης και ανατροφοδότησης να ολοκληρώσουν την πορεία τους με την παραγωγή ενός προϊόντος που θα αποτυπώνει την εργασία που προηγήθηκε. Ιδιαίτερη έμφαση

¹ Για την περίπτωση που η πολύωρη διάθεση του εργαστηρίου δεν είναι εφικτή προτείνονται σε κάποια στάδια της διδακτικής πορείας εναλλακτικοί τρόποι εργασίας.

δίνεται επίσης στην ανάπτυξη μεταγνωστικών δεξιοτήτων με τη συμμετοχή των μαθητών σε διαδικασίες αυτοαξιολόγησης και ετεροαξιολόγησης. Οι μαθητές εξετάζουν το κειμενικό είδος της αγγελίας σε διαφορετικά μέσα με εστίαση στη σχέση μεταξύ της εξέλιξης των κειμενικών ειδών και της αλλαγής των πρακτικών επικοινωνίας αλλά και των ευρύτερων κοινωνικοπολιτικών συνθηκών, εντός των οποίων η επικοινωνία πραγματώνεται. Αποτυπώνουν, στη συνέχεια, τη διερευνητική διαδικασία σε ένα τελικό κείμενο, άρθρο ή ερευνητική εργασία. Έμφαση δίνεται και στην πραγμάτωση του κειμενικού είδους της παρουσίασης ενώπιον των συμμαθητών τους με την αξιοποίηση του λογισμικού παρουσίασης.

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Αναμένεται οι μαθητές:

- να αντιληφθούν ότι τα διαφορετικά μέσα επικοινωνίας (έντυπα, ηλεκτρονικά) παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες και διαφορετικές δυνατότητες στον τρόπο αναπαράστασης του μηνύματος·
- να κατανοήσουν ότι τα κειμενικά είδη δεν είναι αμετάβλητες φόρμες αλλά ζωντανές δομές που εξελίσσονται και αλλάζουν ανάλογα με τους παράγοντες επικοινωνίας·
- να κατανοήσουν ότι τα κείμενα δεν είναι ουδέτερα, αλλά ο τρόπος που πραγματώνονται σχετίζεται στενά με πρακτικές επικοινωνίας και ευρύτερα κοινωνικοπολιτικά δεδομένα. Μέσω της μελέτης του τρόπου πραγμάτωσης των κειμενικών ειδών και της εξέλιξής τους μπορούν να ερμηνευθούν διαστάσεις της πραγματικότητας.

Γνώσεις για τη γλώσσα

Αναμένεται οι μαθητές:

- να γνωρίσουν τα βασικά χαρακτηριστικά του κειμενικού τύπου της περιγραφής, όπως αυτή πραγματώνεται στην έντυπη, μονοτροπική, αλλά και στη διαδικτυακή πολυτροπική αγγελία. Αναλυτικότερα, στόχος είναι να κατακτήσουν οι μαθητές τον τρόπο οργάνωσης της περιγραφής, τη σημασία της πληρότητας και της σαφήνειας-ακρίβειας σε μία περιγραφή, τον τρόπο εκφοράς του σχολίου και της κατασκευής της οπτικής γωνίας καθώς και τον συσχετισμό ανάμεσα στις κειμενικές επιλογές και τον σκοπό της περιγραφής·
- να κατανοούν τον τρόπο με τον οποίο συλλειτουργούν στα πολυτροπικά κείμενα τα διαφορετικά σημειωτικά συστήματα·
- να κατανοούν τον διαφορετικό τρόπο οργάνωσης ενός διαδικτυακού κειμένου με τη χρήση των υπερσυνδέσμων·
- να κατανοούν τον ρόλο των λεξικογραμματικών επιλογών στη διαμόρφωση της διαφοράς που έχει ένα γραπτό κείμενο από μία παρουσίαση, δηλαδή ένα γραπτό, πολυτροπικό κείμενο που όμως υποστηρίζεται παράλληλα και προφορικά (αφαιρετικότητα, ονοματοποίηση, πολυτροπικότητα)·
- να μπορούν να αξιοποιούν γνώσεις για τη γλώσσα και τη σημείωση, προκειμένου να κατανοούν τη σχέση των κειμένων/ της γλώσσας με τη σύνθετη κοινωνικοπολιτισμική πραγματικότητα.

Γραμματισμοί

Γλωσσικός – Κλασικός γραμματισμός

Αναμένεται οι μαθητές:

- να εξοικειωθούν με την περιγραφή σε κείμενα που εξυπηρετούν πρακτικούς σκοπούς, όπως η αγγελία. Το κειμενικό είδος, ωστόσο, δε διδάσκεται ως

αμετάβλητη φόρμα αλλά ως στενά εξαρτώμενη και μεταβαλλόμενη από το εκάστοτε επικοινωνιακό πλαίσιο και από ευρύτερα καταστασιακά δεδομένα·

- να ασκηθούν στην παραγωγή κειμένου επιχειρηματολογίας.

Νέοι γραμματισμοί

Αναμένεται οι μαθητές να ασκηθούν:

- στην παρουσίαση των απόψεων και των συμπερασμάτων τους με την αξιοποίηση των νέων μέσων πρακτικής γραμματισμού, ειδικότερα του λογισμικού παρουσίασης. Με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού εξοικειώνονται με την παραγωγή ηλεκτρονικού κειμένου αφαιρετικού και πολυτροπικού και την προφορική του υποστήριξη και συμπλήρωση·
- στη συνεργατική παραγωγή λόγου εκμεταλλευόμενοι τις δυνατότητες του επεξεργαστή κειμένου και τη διευκόλυνση που παρέχει η ρευστότητα του ηλεκτρονικού κειμένου·
- στο να αντιμετωπίζουν τη συγγραφή ως μια δυναμική διαδικασία, κατά την οποία το τελικό κείμενο μπορεί να προκύψει μέσα από διαδοχικές εκδοχές, αξιοποιώντας τις δυνατότητες του επεξεργαστή κειμένου·
- στην κατανόηση και παραγωγή πολυτροπικών κειμένων. Ειδικότερα, ασκούνται:
 - στην αποκωδικοποίηση των μηνυμάτων της εικόνας (*οπτικός γραμματισμός*)·
 - στην κατάλληλη αξιοποίηση της εικόνας για την κατασκευή νοήματος (*οπτικός γραμματισμός*)·
 - στον λειτουργικό συνδυασμό εικόνας και γραπτού κειμένου (*πολυτροπικός γραμματισμός*).

Κριτικός γραμματισμός

Κύριος στόχος του σεναρίου είναι η μύηση των μαθητών στην κριτική αντιμετώπιση της κειμενικής πραγματικότητας. Οι μαθητές ασκούνται στο να αναζητούν

συσχετισμούς του τρόπου πραγμάτωσης και της εξέλιξης των κειμενικών ειδών με τις πρακτικές επικοινωνίας αλλά και με τα ευρύτερα κοινωνικοπολιτικά δεδομένα.

Διδακτικές πρακτικές

Για την υλοποίηση του παρόντος σεναρίου υιοθετούνται στοιχεία της μεθόδου project, μιας ανοιχτής διαδικασίας μάθησης, τα όρια και οι διαδικασίες της οποίας δεν είναι από την αρχή αυστηρά καθορισμένα. Με τη μέθοδο αυτή δίνεται έμφαση στην εργασία στο πλαίσιο ομάδων, καθώς η δημιουργία νοήματος, προϋπόθεση της μάθησης, πραγματοποιείται σε έναν κοινωνικό κόσμο όπου η γλώσσα, η αλληλεπίδραση και η νόηση συνυφαίνονται (Orhun 1995) (βλ. και κοινωνικό κονστρουκτιβισμό).² Από τον ομαδοκεντρικό χαρακτήρα της μεθόδου αυτής απορρέουν και αρχές, οι οποίες υπηρετούνται στο πλαίσιο του προτεινόμενου σεναρίου, όπως είναι η συνδιαμόρφωση ομάδας και αυτοοργάνωση, καθώς και η από κοινού διαμόρφωση της πορείας δράσης χωρίς να είναι παρεμβατικός ο ρόλος του διδάσκοντος (Frey 1998). Σύμφωνα, επίσης, με τη διαδικασία που προτείνεται (Frey 1998), οι μαθητές επεξεργάζονται την αρχική πρωτοβουλία, δουλεύουν σε ένα ανοιχτό πεδίο δράσης, που δεν είναι εκ των προτέρων επεξεργασμένο σε όλες του τις λεπτομέρειες, θέτουν συγκεκριμένους στόχους εργασίας, ανταλλάσσουν πληροφορίες σε τακτά χρονικά διαστήματα, επεξεργάζονται το θέμα με τέτοιο τρόπο, ώστε να οδηγηθούν σε ένα τελικό προϊόν.

Αναφορικά με τις γλωσσοδιδασκτικές προσεγγίσεις, υπηρετείται η προσέγγιση της *διδασκαλίας με βάση τα κειμενικά είδη* στη μη ρυθμιστική εκδοχή της. Οι μαθητές δεν ασκούνται στην εκμάθηση και την αναπαραγωγή σταθερών κειμενικών προτύπων και δεν εστιάζουν σε σταθερούς κανόνες στους οποίους υπακούει η κειμενική οργάνωση, αλλά στη διαφοροποίηση που δημιουργεί η ποικιλότητα των παραγόντων επικοινωνίας. Η κριτική υιοθέτηση της εν λόγω προσέγγισης επιβάλλεται από την

² Περισσότερα για τον τρόπο υλοποίησής του στην συγκεκριμένη εκδοχή βλ. παρακάτω, στην ενότητα: [Διδακτική πορεία- διδακτικές πρακτικές](#).

κειμενική πραγματικότητα της σύγχρονης εποχής, χαρακτηριστικό της οποίας είναι η αποσταθεροποίηση των κειμενικών ειδών και η υβριδοποίησή τους (Κουτσογιάννης 2010· Kress 2010).

Υιοθετούνται, επίσης, στοιχεία του κινήματος των *Πολυγραμματισμών*, καθώς οι μαθητές ασκούνται στη λειτουργική αξιοποίηση ηλεκτρονικών μέσων πρακτικής γραμματισμού (*επεξεργαστής κειμένου και λογισμικό παρουσίασης*) και μούνται σε γνωρίσματα της νέας κειμενικής πραγματικότητας. Κύριο χαρακτηριστικό του νέου επικοινωνιακού πλαισίου είναι η *πολυτροπικότητα*, δηλαδή η αξιοποίηση πολλών σημειωτικών τρόπων (γλώσσα, εικόνα, ήχος, video κλπ.), μεταξύ των οποίων κατανέμεται το νόημα (Kress 2000, 116). Η κατανόηση και η παραγωγή πολυτροπικών κειμένων δεν είναι απλή υπόθεση, γιατί λείπει το θεωρητικό υπόβαθρο. Οι προσπάθειες δημιουργίας γραμματικών αντίστοιχων με αυτήν του γλωσσικού τρόπου είναι πρόσφατες, περιορισμένες και αναφέρονται σε κάθε τρόπο ξεχωριστά (μόνο στη γλώσσα, στην εικόνα, στον ήχο· Κουτσογιάννης 2005). Σημαντικό είναι να τονιστεί ότι η συνύπαρξη των σημειωτικών τρόπων χρειάζεται να είναι *λειτουργική* και όχι *αθροιστική* (Κουτσογιάννης 2010, 76). Επομένως, η επικοινωνιακή «ισχύς», ζητούμενο της γλωσσικής διδασκαλίας, μετατίθεται από τον απόλυτο έλεγχο ενός τρόπου επικοινωνίας στον έλεγχο του συνδυασμού των πολλαπλών επιλογών επικοινωνίας (Kress 2000, 116). Διακριτικό γνώρισμα, επίσης, του ψηφιακού κειμένου, ιδίως του διαδικτυακού, είναι η υπερκειμενική δομή του. Το υπερκείμενο (hypertext) διαφοροποιείται σημαντικά από το συμβατικό κείμενο, καθώς είναι οργανωμένο κατά επίπεδα, γεγονός που θέτει υπό αμφισβήτηση τις βασικές αρχές της κειμενικότητας (ενότητα, γραμμικότητα, συνεκτικότητα, συνοχή) (Κουτσογιάννης 2002). Η ανάγνωση αλλά και η συγγραφή του υπερκειμένου απαιτεί την καλλιέργεια νέων δεξιοτήτων. Η έμφαση δεν δίνεται μόνο στις έννοιες αλλά και στις σχέσεις μεταξύ των εννοιών.

Η παραγωγή γραπτού λόγου, επίσης, δεν αντιμετωπίζεται ως μία εφάπαξ και στατική διαδικασία, αλλά ως μια δυναμική. Τα ηλεκτρονικά περιβάλλοντα παραγωγής λόγου, όπως ο επεξεργαστής κειμένου, διευκολύνουν τον μετασχηματισμό του κειμένου και την αντιμετώπιση του γραψίματος ως μιας δυναμικής διαδικασίας (Κουτσογιάννης 1998, 20). Η ευκολία της αλλαγής και του εμπλουτισμού επιτρέπει μεγαλύτερο πειραματισμό και δίνει στη διαδικασία περισσότερο παιγνιώδη και λιγότερο επαχθή χαρακτήρα.

Δίνεται έμφαση, εξάλλου, στην παραγωγή λόγου ως συνεργατική διαδικασία. Αυτή διευκολύνεται από την αξιοποίηση των λογισμικών γενικής χρήσης (*επεξεργαστής κειμένου και λογισμικό παρουσίασης*: Κουτσογιάννης 1998). Η ρευστότητα του ηλεκτρονικού κειμένου απελευθερώνει από τις πρακτικές δυσκολίες του χειρόγραφου (μουτζούρες, νεότερες προσθήκες με «αστεράκια», γράψιμο από την αρχή του κειμένου) και ενισχύει τον συλλογικό πειραματισμό.

Στην υιοθετούμενη διδακτική προσέγγιση, τέλος, είναι εμφανής η επίδραση του ρεύματος του *κριτικού γραμματισμού* από την παράδοση της Κριτικής Γλωσσολογίας. Σύμφωνα με αυτό, οι γνώσεις για τη γλώσσα αξιοποιούνται για την αποκάλυψη της βαθύτερης ιδεολογίας που διαπερνά τον κειμενικό και κατά προέκταση τον κοινωνικό μας περίγυρο. Τα κείμενα δε θεωρούνται ουδέτερα, αλλά μέρος της σύνθετης ιεραρχικά και ιδεολογικά δομημένης πραγματικότητας. Σύμφωνα με την οπτική αυτή, στόχος του σχολείου είναι να καλλιεργηθεί στα παιδιά η κριτική ικανότητα, η ικανότητα δηλαδή να αξιοποιούν τη λεξικογραμματική για την κατανόηση της πραγματικότητας (Κουτσογιάννης 2010).

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Διδακτική πορεία/στάδια/φάσεις

1η φάση: Αφόρμηση, οριοθέτηση του θέματος, προσδιορισμός της διαδικασίας, διαμόρφωση ομάδων, 2 διδακτικές ώρες, σχολική αίθουσα και εργαστήριο Πληροφορικής με

βντεοπροβολέα {4 ΜΑΡΤΙΟΥ 2015}

ΠΡΟΕΡΓΑΣΙΑ – ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ (1η ώρα)

Πριν από την εφαρμογή του σεναρίου διδάχθηκαν σύντομα τα βασικά σημεία από την Ενότητα της Περιγραφής, με τη βοήθεια του σχολικού εγχειριδίου. Η διδασκαλία εστίασε στην περιγραφή του χώρου, στη μεθόδευση της περιγραφής, στην οργάνωσή της, στη σαφήνεια και ακρίβεια, στη λειτουργία της γλώσσας, στην οπτική γωνία της περιγραφής.

2^η ώρα (Εργαστήριο Πληροφορικής)

Παρουσίασα στα παιδιά το σενάριο, τους στόχους και τα βασικά του στάδια. Με τη βοήθεια έντυπου υλικού που είχα φέρει μαζί μου, αλλά και με επίσκεψη σε σχετικές ιστοσελίδες εξετάσαμε τι σχεδιάζαμε να κάνουμε τις επόμενες μέρες.

Ξεκίνησε μια συζήτηση σχετικά με τις αγγελίες: τη μορφή τους, την οργάνωσή τους, τη χρήση τους, την εξέλιξή τους, τα χαρακτηριστικά τους στα διάφορα μέσα, έντυπα και ηλεκτρονικά. Στη συνέχεια, με τη βοήθεια του σεναρίου η συζήτηση συνδύασε τα δεδομένα της πρώτης (στοιχεία Περιγραφής) και δεύτερης (Αγγελία) ώρας, κάνοντας πιο συγκεκριμένα τα ερωτήματα:

- α) *Ποια είναι τα γνωρίσματα της περιγραφής, όπως αυτή πραγματώνεται στο κειμενικό είδος της μικρής αγγελίας στα ποικίλα μέσα, και ποιες οι πιθανές διαφοροποιήσεις της;*
- β) *Αν και πώς εκφράζει ο τρόπος που πραγματώνεται η αγγελία τις ιδιαιτερότητες του μέσου που τη φιλοξενεί, τις πρακτικές επικοινωνίας αλλά και το ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο;*

Τέλος το τμήμα (26 μαθητές) χωρίστηκε σε ομάδες: 4 ομάδες από 4 μαθητές και 2 ομάδες από 5 μαθητές. Ως κριτήριο λειτούργησαν οι φιλικές τους σχέσεις, ώστε να διευκολύνεται η συνεργασία. Αυτό δεν εμπόδισε να σχηματιστούν ανομοιογενείς ομάδες μεικτής δυναμικότητας, σύμφωνα με την πρόταση του σεναρίου.

Δημιουργήθηκε κλειστή ομάδα στο Facebook. Οι ομάδες συγκεντρώθηκαν σε σταθμούς εργασίας και συζήτησαν τους όρους συνεργασίας τους.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ: Η συζήτηση γύρω από το κειμενικό είδος της αγγελίας ήταν αρκετά γόνιμη, έδειξε ότι οι μαθητές γνωρίζουν αρκετά γύρω από το θέμα, γιατί τους είναι οικεία τέτοια κείμενα και από την καθημερινή τους ζωή (εφημερίδες) και από την πλοήγησή τους στο διαδίκτυο. Συμπέρανα λοιπόν ότι πολύ εύκολα θα απαντούσαν στις ερωτήσεις των Φύλλων Εργασίας. Αυτό ήταν καθοριστικό για τους στόχους της εφαρμογής του σεναρίου, όπως θα φανεί στη συνέχεια.

2η φάση: 1ο στάδιο διερεύνησης και δημιουργία παρουσίασης, 4 διδ. ώρες, εργαστήριο Η/Υ 3 [11 ΜΑΡΤΙΟΥ & 18 ΜΑΡΤΙΟΥ 2015]

Δόθηκε το Φύλλο Εργασίας και μελετήθηκε αρχικά από τις ομάδες. Στη συνέχεια έγινε συζήτηση πάνω στα στοιχεία του φύλλου εργασίας, με απώτερο σκοπό να γίνουν αποσαφηνίσεις και να δοθούν διευκρινίσεις.

Σε κεντρικό σημείο της αίθουσας τοποθετήθηκαν τρεις (3) διαφορετικές και πρόσφατες πολυσέλιδες εφημερίδες μικρών αγγελιών, ώστε να είναι στη διάθεση κάθε ομάδας. Οι ομάδες ξεκίνησαν την εργασία τους, προσπαθώντας να εντοπίσουν υλικό αγγελιών και να οδηγηθούν σε συμπεράσματα σχετικά με τα ερωτήματα του Φύλλου Εργασίας. Οι ομάδες συνέχισαν την εργασία τους και το επόμενο διδακτικό δίωρο (18 Μαρτίου).

Κατά τη διάρκεια της διερεύνησης, επισκεπτόμουν διακριτικά τις ομάδες δίνοντας οδηγίες και διευκρινίσεις, θέτοντας ζητήματα («γιατί επιλέξατε αυτό;»), συζητώντας προβλήματα. Βασική μου αρχή ήταν να αφήνω σχετικά ελεύθερες τις ομάδες να αποφασίζουν. Για παράδειγμα, πολλές ομάδες (κυρίως με αγόρια) αποφάσισαν να ασχοληθούν με αγγελίες αυτοκινήτων. Το επέτρεψα επειδή θεώρησα

³ Για την περίπτωση που είναι δυσχερής η τετράωρη διάθεση του εργαστηρίου, προτείνεται εναλλακτική διαδικασία στο τέλος της φάσης.

ότι αυτό και θα έκανε την διερεύνηση πιο ευχάριστη για τους ίδιους, χωρίς να τους εμποδίσει να οδηγηθούν σε συμπεράσματα σχετικά με τους σκοπούς του σεναρίου («Και ως γενικό συμπέρασμα: Παρατηρείται εξέλιξη στο κειμενικό είδος της αγγελίας. Αυτή είναι εμφανής στον τρόπο πραγμάτωσης της αγγελίας και στα έντυπα μέσα, για παράδειγμα από τη μονοτροπική αγγελία των παραδοσιακής μορφής εφημερίδων στην πολυτροπική των εξειδικευμένων, αλλά κυρίως στα ηλεκτρονικά»).

Άλλες ομάδες διερεύνησαν τα ερωτήματα κρατώντας σημειώσεις χειρόγραφες (τετράδιο) ή συχνότερα ηλεκτρονικές (Επεξεργασία κειμένου), άλλες κατέγραφαν τα συμπεράσματα απευθείας στο λογισμικό Παρουσίασης. Στο τέλος κάθε δώρου γινόταν συζήτηση στην ολομέλεια με σκοπό να συζητηθούν προβλήματα και καλές πρακτικές. Επίσης, οι ομάδες ανέβαζαν την εργασία τους στη σελίδα του Facebook.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ: Οι ομάδες συνεργάστηκαν ελεύθερα και ασχολήθηκαν για αρκετό χρόνο με τον εντοπισμό του προς επεξεργασία υλικού. Το υλικό από τις αγγελίες όλων των ειδών είναι χαώδες, λόγω του τεράστιου αριθμού. Αυτό καθυστερούσε τις ομάδες να αποφασίσουν ποια ακριβώς τεκμήρια θα μπορούσαν να αποδείξουν πιο πειστικά τα συμπεράσματά τους. Γι' αυτό κάποιες ομάδες επέλεξαν να ασχοληθούν με προϊόντα (αυτοκίνητα) που τους ενδιέφεραν.

2η φάση: 1ο στάδιο διερεύνησης και δημιουργία παρουσίασης, 2 διδ. ώρες, εργαστήριο Η/Υ 4 [1η ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2015]

Οι ομάδες άρχισαν να μεταφέρουν τα συμπεράσματά τους στο λογισμικό Παρουσίασης. Ορισμένες είχαν προχωρήσει αρκετά ήδη από το προηγούμενο δώρο. Στη σημείο αυτό έστρεψα το ενδιαφέρον του σεναρίου στο δημιουργία της παρουσίασης. Είχα παρατηρήσει ότι από την αρχή του σεναρίου τα συμπεράσματα του Φύλλου Εργασίας δεν ήταν δύσκολο να εξαχθούν. Από την άλλη πλευρά,

⁴ Για την περίπτωση που είναι δυσχερές η τετράωρη διάθεση του εργαστηρίου, προτείνεται εναλλακτική διαδικασία στο τέλος της φάσης.

συνειδητοποίησα τη δυναμική που έχει το κείμενο που παράγεται με το Λογισμικό Παρουσίασης: συνδυασμός προφορικού και (αφαιρετικού) γραπτού λόγου (σχετική ενότητα σχολικού εγχειριδίου). Σύμφωνα με τις διευκρινίσεις που είναι καταγεγραμμένες στο ίδιο το διδακτικό σενάριο: «πρόκειται για ένα γραπτό κείμενο μεν, το οποίο, ωστόσο, συμπληρώνεται και υποστηρίζεται παράλληλα και προφορικά και για τον λόγο αυτό γνωρίσματά του είναι η *αφαιρετικότητα* και η *ονοματοποίηση*. Είναι επίσης έντονα *πολυτροπικό*: το νόημα συντίθεται από διαφορετικούς πόρους – κείμενο, εικόνα, σχήματα, κίνηση– οι οποίοι χρειάζεται να είναι κατάλληλα συνδυασμένοι, να συνυπάρχουν λειτουργικά και όχι προσθετικά. Η μύηση στα παραπάνω γνωρίσματα είναι απαραίτητη για την παραγωγή κειμένων επικοινωνιακά αποτελεσματικών. Η επικοινωνιακή αποτελεσματικότητα αποτελεί, άλλωστε, και έναν από τους άξονες αξιολόγησης της παρουσίασης».

Συζήτησα με τους μαθητές τις ιδιαιτερότητες του λόγου στο κείμενο Παρουσίασης και τους συμβούλεψα να τις λάβουν υπόψη τους στη δημιουργία της δικής τους Παρουσίασης. Οι μαθητές συνέχισαν την εργασία τους στην κατεύθυνση αυτή. Τη 2^η ώρα οι ομάδες παρουσίασαν στην ολομέλεια τη δουλειά τους και την ανάρτησαν στο Facebook.

Ζήτησα από τους μαθητές, κατά τη διάρκεια των διακοπών του Πάσχα, να δώσουν οριστική μορφή στο Κείμενο Παρουσίασης που δημιούργησαν και να το αναρτήσουν στο Facebook.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ: Οι ιδιαιτερότητες που έχει το κείμενο του λογισμικού Παρουσίασης αποτελούν το πιο γόνιμο μέρος του σεναρίου. Οι μαθητές και ο υποφαινόμενος εκπαιδευτικός συζητήσαμε αρκετά για τα κείμενα παρουσίασης που συνήθως δημιουργούνται, από μαθητές και ενήλικες, και κυρίως για όσα παράγονται στο πλαίσιο του μαθήματος της Ερευνητικής Εργασίας. Πρόκειται συνήθως για κείμενα φορτωμένα με τεράστιο όγκο πληροφοριών, που «διαβάζονται» κατά την παρουσίαση, σαν να είναι κείμενο προς εκφώνηση. Νομίζω πως ήταν μια γόνιμη

συζήτηση, τα συμπεράσματα της οποίας ζητήσα να τα λάβουν υπόψη τους στην οριστική μορφή της εργασίας τους και στην παρουσίασή της.

3η φάση: Παρουσίαση αποτελεσμάτων, 2 διδ. ώρες, εργαστήριο Πληροφορικής [22 Απριλίου]

Αξιοποιήθηκε όλο το δίωρο για την παρουσίαση των συμπερασμάτων με το πρόγραμμα Λογισμικού Παρουσίασης που είχαν δημιουργήσει τα παιδιά. Επειδή τα συμπεράσματα σχετικά με το κειμενικό είδος της αγγελίας ήταν λίγο πολύ γνωστά από τις συζητήσεις της ολομέλειας, συνέχισα να εστιάζω το ενδιαφέρον μου προς το κειμενικό είδος της Παρουσίασης. Συζητήσαμε και ορίσαμε τα κριτήρια με τα οποία θα αξιολογήσουμε τις παρουσιάσεις: αφαιρετικότητα, αρμονικός συνδυασμός προφορικού και γραπτού λόγου με αξιοποίηση όλων των παραγωγιστικών και εξωγωγιστικών στοιχείων, έμφαση στην πολυτροπικότητα. Στη συνέχεια κάθε ομάδα παρουσίασε την εργασία της και όλοι μαζί με βάση τα παραπάνω κριτήρια, άλλοτε ως δημιουργοί και άλλοτε ως δέκτες, αξιολογούσαμε το τελικό προϊόν. Πολύ συχνά σχολιάζαμε μεμονωμένες διαφάνειες, ζητώντας προηγουμένως το υπεύθυνο μέλος της ομάδας να τις εντοπίσει και να τις προβάλει, ώστε να εξαχθούν τεκμηριωμένες παρατηρήσεις: περιγράφαμε αναλυτικά πώς οργανώνεται η πληροφορία, με ποιους σημειωτικούς πόρους, σε ποια σχέση βρίσκονται, την αισθητική της διαφάνειας κλπ.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ: Οι παρουσιάσεις ήταν αρκετά ικανοποιητικές, πολλές από τις οποίες όμως είχαν όμοια στοιχεία (κυρίως εικόνες). Ωστόσο υπήρχαν κι εντελώς πρωτότυπες εργασίες, πολύ καλά δομημένες, με υπερσυνδέσεις που παρακολουθούσαν τη δομή της παρουσίασης. Αρκετά καλή και η σχέση γραπτού και προφορικού λόγου. Ωστόσο, μία ομάδα αρνήθηκε να παρουσιάσει από τον φόβο της δημόσιας έκθεσης.

ΣΤ. ΦΥΛΛΟ/Α ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Το θέμα της διερεύνησής μας αποτυπώθηκε, μετά τη συζήτηση που πραγματοποιήθηκε, στα ακόλουθα ερωτήματα:

- α) Ποια είναι τα γνωρίσματα της περιγραφής, όπως αυτή πραγματώνεται στο κειμενικό είδος της μικρής αγγελίας στα διάφορα μέσα, και ποιες οι πιθανές διαφοροποιήσεις της;
- β) Αν και πώς εκφράζει ο τρόπος που πραγματώνεται η αγγελία τις ιδιαιτερότητες του μέσου που τη φιλοξενεί, τις πρακτικές επικοινωνίας αλλά και το ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο;
- γ) Υπάρχουν εξελίξεις στον τρόπο πραγμάτωσης του κειμενικού είδους που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν κοινές, ανεξάρτητα από το μέσο, και πώς ερμηνεύονται;

Στην πορεία της διερεύνησής σας θα υπάρξουν δύο διαλείμματα, κατά τα οποία θα παρουσιάσετε τα αποτελέσματα της μέχρι τότε εργασίας σας, θα δεχθείτε ανατροφοδότηση από εμένα και τους συμμαθητές σας και θα κάνετε και εσείς τις παρατηρήσεις και τις προτάσεις σας στις άλλες ομάδες. Η τελική σας εργασία θα είναι ένα κείμενο επιχειρηματολογίας βασισμένο στην προηγηθείσα εργασία σας.

Για τη διερεύνησή σας θα αναζητήστε μικρές αγγελίες που αφορούν την προσφορά αντικειμένων, οχημάτων και ακινήτων. Έντυπες μικρές αγγελίες θα βρείτε στο αντίστοιχο τμήμα των εφημερίδων που έχετε στη διάθεσή σας.

Ηλεκτρονικές αγγελίες μπορείτε να αναζητήσετε στους ακόλουθους διαδικτυακούς τόπους:

<http://www.agelioforos.gr/default.asp?pid=164>

<http://www.xe.gr/>

<http://www.stosfiri.gr/>

<http://www.olx.gr/>

<http://www.partekosme.gr/>

<http://www.ebay.gr/>

Μπορείτε, επίσης, να αναζητήσετε και άλλους διαδικτυακούς τόπους που φιλοξενούν μικρές αγγελίες αξιοποιώντας τη μηχανή αναζήτησης <http://www.google.gr>.

Η ακόλουθη ενδεικτική πορεία και ερωτήματα θα διευκολύνουν την εργασία σας:

1^η φάση – 1^ο στάδιο διερεύνησης (α' ερώτημα) και δημιουργία παρουσίασης

Α. Διερευνήστε τον τρόπο με τον οποίο αναπτύσσεται η περιγραφή των αντικειμένων σε έντυπες και ηλεκτρονικές αγγελίες και επισημάνετε τις πιθανές διαφοροποιήσεις.

Ειδικότερα, ερευνήστε:

- Τι πληροφορίες συνήθως επιλέγονται στην περιγραφή που συναντάται στις αγγελίες; Στις πολυτροπικές αγγελίες ποιες πληροφορίες, συνήθως, «φέρει» το κείμενο και ποιες η εικόνα; Πώς συνδυάζονται μεταξύ τους;
- Ακολουθείται κάποια σειρά στην οργάνωση των πληροφοριών; Τι αναφέρεται αρχικά και τι στη συνέχεια; Όλες οι αγγελίες που μελετάτε οργανώνονται με την ίδια λογική ή υπάρχουν και διαφοροποιήσεις; Πού μπορεί να οφείλονται αυτές; Με την παρουσία της εικόνας αλλάζει ο τρόπος οργάνωσης της περιγραφής; Πώς;
- Κυριαρχεί κάποιος «τρόπος» νοήματος (κείμενο ή εικόνα) στη μεταφορά του μηνύματος στις πολυτροπικές αγγελίες; Ερευνήστε το παραπάνω και στις έντυπες και στις ηλεκτρονικές αγγελίες.
- Παρατηρείτε κάποιες διαφορές στις πολυτροπικές αγγελίες των έντυπων από τις αντίστοιχες των ηλεκτρονικών μέσων;
- Ποιος είναι ο ρόλος του κειμένου και της εικόνας στην επιδίωξη της πληρότητας και της ακρίβειας στην περιγραφή;
- Πώς δημιουργείται το σχόλιο και κατασκευάζεται η οπτική γωνία στην περιγραφή της αγγελίας; Ποιος είναι ο ρόλος του κειμένου και της εικόνας;

- Σε ποια συμπεράσματα καταλήγεται σε σχέση με το πώς πραγματώνεται το κειμενικό είδος της μικρής αγγελίας στα διάφορα μέσα;

Κρατήστε σημειώσεις στον επεξεργαστή κειμένου ή το λογισμικό παρουσίασης, για να δομήσετε στη συνέχεια την παρουσίασή σας.

Β. Δημιουργήστε, τώρα, μία παρουσίαση με το λογισμικό παρουσίασης, προκειμένου να ενημερώσετε τις υπόλοιπες ομάδες για τα αποτελέσματα της διερεύνησής σας.

Προσέξτε ιδιαίτερα τα εξής:

- Η παρουσίαση είναι γραπτό κείμενο, αλλά υποστηρίζεται και από τον προφορικό λόγο.
- Δε διαβάζουμε απλώς την παρουσίαση. Τη συμπληρώνουμε με τον προφορικό μας λόγο.
- Έχει περισσότερο τη μορφή τίτλων και στηρίζεται κυρίως στα ουσιαστικά και όχι στο ρήμα.
- Το περιεχόμενο της παρουσίασης είναι άξονες πάνω στους οποίους οργανώνεται η σκέψη μας, για αυτό και χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή στη δομή και στα περιεχόμενα του συγκεκριμένου γραπτού κειμένου.
- Μπορείτε στην παρουσίασή σας εκτός από το γραπτό κείμενο να προσθέσετε και σχήματα ή και εικόνες (π.χ. από τις κριτικές, όπως εμφανίζονται στα διάφορα μέσα), αν θεωρείτε ότι αυτό θα σας βοηθήσει να είστε περισσότερο αποτελεσματικοί στην επικοινωνία σας.
- Ο σχεδιασμός σας να είναι συνολικός: θέλετε να παρουσιάσετε στους συμμαθητές σας τα αποτελέσματά σας αναφορικά με τον τρόπο με τον οποίο αναπτύσσεται στα διαφορετικά μέσα η περιγραφή των αντικειμένων καθώς και τις πιθανές διαφοροποιήσεις τους. Στο πλαίσιο αυτό θα σχεδιάσετε με ποια μέσα θα μεταδοθεί τι.

Ζ. ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

--

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Πλεονεκτήματα

- Παρέχονται περιθώρια πρωτοβουλίας και αυτενέργειας στους μαθητές, καθώς συμμετέχουν σε μια ανοιχτή διαδικασία μάθησης με μη αυστηρά καθορισμένα από την αρχή όρια και διαδικασίες.
- Δίνεται έμφαση στην ανάπτυξη μεταγνωστικών δεξιοτήτων με τη συμμετοχή των μαθητών σε διαδικασίες ετεροαξιολόγησης και αυτοαξιολόγησης.
- Δίνεται έμφαση στην κριτική διάσταση του γραμματισμού. Το κειμενικό είδος δε διδάσκεται ως αμετάβλητη φόρμα αλλά ως στενά εξαρτώμενη και μεταβαλλόμενη από το εκάστοτε επικοινωνιακό πλαίσιο και από ευρύτερα καταστασιακά δεδομένα. Οι μαθητές ασκούνται στο να αντιμετωπίζουν τα κείμενα ως καθρέφτη της σύνθετης ιεραρχικά και ιδεολογικά δομημένης πραγματικότητας.
- Καλλιεργούνται οι νέοι γραμματισμοί:
 - με την άσκηση στην κατάλληλη αξιοποίηση του λογισμικού παρουσίασης για την υποστήριξη της προφορικής παρουσίασης ενώπιον ακροατηρίου·
 - με τη χρήση του επεξεργαστή κειμένου για τη συμπαραγωγή λόγου και την αντιμετώπιση του γραψίματος ως δυναμικής μη γραμμικής διαδικασίας·
 - με την άσκηση στην κατανόηση και παραγωγή πολυτροπικών κειμένων·
 - με τη μύηση στον διαφορετικό τρόπο οργάνωσης των διαδικτυακών κειμένων.

Μειονεκτήματα

- Απαιτούνται πολλές διδακτικές ώρες για την πραγματοποίηση του εν λόγω σχεδίου εργασίας. Η αναγκαιότητα πολύωρης διάθεσης του εργαστηρίου Η/Υ μπορεί, επίσης, να δυσχεράνει την υλοποίησή του.

Πρόκειται για ένα σαφές και άνετο χρονικά σενάριο, θεωρώ όμως πώς είναι δυσανάλογα μεγάλο (15 ώρες = 7 δίωρα = 1,5 μήνας) σε σχέση με το εκπαιδευτικό αποτέλεσμα, αν περιοριστούμε σε ό,τι αφορά στο κειμενικό είδος της αγγελίας. Ίσως χρειάζεται περιορισμός στην αναζήτηση υλικού.

- Ωστόσο, μου επέτρεψε να αντιληφθώ και να συνειδητοποιήσω τον δυναμικό χαρακτήρα που έχουν τα κείμενα που παράγονται με το λογισμικό παρουσίασης, τα οποία ανέδειξε η ψηφιακή τεχνολογία και είναι σήμερα τα πλέον εύχρηστα σε πολλούς τομείς. Ήταν λοιπόν πολύ γόνιμο για μένα και τους μαθητές μου να στρέψω το κύριο ενδιαφέρον προς αυτή την κατεύθυνση, όπως υποδείκνυε σε πολλά σημεία το ίδιο το σενάριο.
- Οι μαθητές εργάστηκαν ικανοποιητικά, δείχνοντας ενδιαφέρον για την έρευνα και παρουσίαση, είτε γιατί θεωρούσαν εύκολο το προς διερεύνηση ζήτημα, είτε γιατί συνάντησαν θέματα (δηλαδή, προϊόντα) που τους γοήτευαν (αυτοκίνητα) είτε γιατί η διαδικασία του σεναρίου ήταν σαφής και τα μέσα που απαιτούσε ήταν εύχρηστα. Ωστόσο, μέλη μιας ομάδας εξέφρασαν κριτική για τα υπόλοιπα λόγω προβληματικής συνεργασίας, ενώ θεωρώ αρνητικό ότι δεν κατάφερα να πείσω μία ομάδα να ξεπεράσει το φόβο της δημόσιας έκθεσης στην παρουσίαση των συμπερασμάτων. Βέβαια η ομάδα αυτή εργάστηκε με λιγότερα μέλη λόγω συχνής απουσίας δύο μελών της. Εξαιρετικά αποδοτικό ήταν το στάδιο της παρουσίασης, όπου αναδείχθηκαν οι ιδιαιτερότητες και οι απαιτήσεις αυτού του γλωσσικού

κειμένου. Πολύ γόνιμη ήταν η συζήτηση στο τελευταίο δίωρο, όπου εξεταζόταν κάθε παρουσίαση σχεδόν διαφάνεια προς διαφάνεια.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Frey, K. 1998. *Η «Μέθοδος Project»*. Μια μορφή συλλογικής εργασίας στο σχολείο ως θεωρία και πράξη. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη α.ε.
- Κουτσογιάννης, Δ. 1998. Περιθώρια δημιουργικής αξιοποίησης των ηλεκτρονικών υπολογιστών στη διδασκαλία του γραπτού λόγου: έρευνα σε μαθητές Α΄ Γυμνασίου. Διδακτορική διατριβή. Α.Π.Θ.
- Κουτσογιάννης, Δ., Φ. Βαλετόπουλος, Μ. Γεωργιάδης & Κ. Ντίνας. 2000. Ο γλωσσικός – πολιτισμικός χρωματισμός του διαδικτύου ως μέσου αναζήτησης επιμορφωτικού υλικού. *Ανακοίνωση στο Β΄ Πανελλήνιο Συνέδριο: Τεχνολογίες της Πληροφορίας και Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση* (Πάτρα, 13-15 Οκτωβρίου).
- Κουτσογιάννης, Δ. 2002. Τεχνολογίες της Πληροφορικής και Επικοινωνίας και διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας: Από το εκπαιδευτικό λογισμικό στον κριτικό τεχνολογικό κριτισμό. Στο *Νοητικά Εργαλεία και Πληροφοριακά Μέσα. Παιδαγωγική αξιοποίηση της σύγχρονης τεχνολογίας για τη μετεξέλιξη της εκπαιδευτικής πρακτικής*, επιμ. Χρ. Κυνηγός & Ε. Δημαράκη, 393-420. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Κουτσογιάννης, Δ. 2005. Η πολυτροπική θεωρία της επικοινωνίας ως εργαλείο για την αξιολόγηση εκπαιδευτικού λογισμικού. Στο *Εικόνα και παιδί*, επιμ. Ουρ. Σέμογλου, 621-632. Θεσσαλονίκη.
- Κουτσογιάννης, Δ. 2010. Θεωρητικό πλαίσιο της γλωσσικής διδασκαλίας και αξιοποίηση των ΤΠΕ. Στο *Επιμορφωτικό υλικό για την εκπαίδευση των*

επιμορφωτών στα Πανεπιστημιακά Κέντρα Επιμόρφωσης. Τεύχος 3: Κλάδος ΠΕ02. 2^η έκδοση. Πάτρα: ΕΑΙΤΥ.

Kress, G. 2000. Σχεδιασμός του γλωσσικού προγράμματος σπουδών με βάση το μέλλον. *Γλωσσικός Υπολογιστής* 2: 111-122.

<http://www.komvos.edu.gr/periodiko/periodiko2nd/default.htm> [05.03.2012].

Kress, G. 2010. *Multimodality. A social semiotic approach to contemporary communication*. Λονδίνο & Νέα Υόρκη: Routledge.

Orhun, E. 1995. Design of Computer-Based Cognitive Tools. Στο *Computers and Exploratory Learning*, επιμ. A. A. diSessa, C. Hoyles & R. Noss, 305-320. Βερολίνο & Χαϊδελβέργη: Springer.